

Голові спеціалізованої
вченої ради К 70.895.01
Хмельницького університету
управління та права
д.ю.н., професору
О.М.Омельчуку

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата наук з державного управління **Твердохліба Олександра Степановича** на дисертацію Вичалківської Юлії Сергіївни *“Механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України”*, подану до захисту в спеціалізовану вчену раду К 70.895.01 Хмельницького університету управління та права на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Як молода держава, Україна пройшла чималий шлях будівництва та реформування своїх силових структур. Досвід взаємодії із Західним Світом та використання його традицій надали помітного поштовху у напрямку підтримки демократичного шляху розвитку як самих силових структур, так і систем їх забезпечення.

Сфера забезпечення національної безпеки і оборони є важливою ланкою в системі взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави. І тому в демократичних країнах ключовою складовою державного управління є громадський контроль за діяльністю органів державної влади у сфері безпеки і оборони, а ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства за процесом формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки є важливим індикатором демократичного розвитку держави. Сьогодні система демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України перебуває лише у стадії формування, а існуюча система контролю може вважатися цивільною, однак не є демократичною у повному розумінні цього терміна.

Основна мета перетворень тут має бути сконцентрована на побудові демократичного й ефективного сектору безпеки і оборони європейського зразка, де Україна має стати повноправним членом системи європейської та євроатлантичної безпеки, де взаємна відповідальність вільних народів є

запорукою кожної з країн. Це дає додаткові гарантії збереження суверенітету та територіальної цілісності України. Тому створення ефективної системи державного управління сектором безпеки і оборони України як цілісної функціональної системи має супроводжуватися побудовою надійних механізмів демократичного цивільного контролю за їх діяльністю.

Актуальність представленої роботи зумовлена введенням у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 вересня 2015 року “Про Воєнну доктрину України”, що затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015, де, виходячи із засад внутрішньої і зовнішньої політики, з урахуванням характеру актуальних загроз національній безпеці, основними завданнями воєнної політики України на найближчу та середньострокову перспективу визначено вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони держави відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

Враховуючи недостатній розвиток означеного напрямку наукових досліджень в науці державного управління, слід зазначити, що теоретичне й прикладне осмислення основних засад та розширення наукової бази у сфері національної безпеки і оборони, зокрема в аспекті удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, визначає беззаперечну актуальність теми дисертації, поданої до захисту.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими і достовірними, базуються на теоретичних і прикладних розробках вітчизняних і закордонних вчених, відображених в їхніх роботах, і за формою й змістом відповідають нормативно встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України щодо такого виду досліджень.

Ступінь обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується всебічним аналізом значного переліку нормативно-правових актів та літературних джерел з досліджуваної теми і використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, спрямованих на отримання об’єктивних і достовірних результатів. Аргументація також доводиться оприлюдненням основних положень дисертації на міжнародних і вітчизняних науково-

практичних заходах.

Відповідно до мети дисертаційної роботи здобувачем здійснено наукове обґрунтування механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України та розроблено науково-практичні рекомендації органам державної влади щодо подальшого розвитку демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в системі державного та військового управління на основі усталених принципів, апробованих у країнах Європейського Союзу та відповідно до стандартів НАТО.

Дисертант детально розглянула основні проблеми, які потребують ретельного вивчення та наукового осмислення. Представлена до захисту дисертація за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

У процесі підготовки дисертації використано такі наукові методи: метод загальнонаукового аналізу, який був застосований з метою аналізу наукових джерел, державних і міжнародних документів, що регламентують організацію й здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України; метод співвіднесення і зіставлення, за допомогою якого було визначено трактування прав та обов'язків окремих суб'єктів контролюючої діяльності над сектором безпеки і оборони з позиції їх спрямованості в наукових категоріях; метод системного аналізу, який дав змогу визначити ефективність демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в аспекті практичної реалізації; метод порівняльно-правового аналізу, за допомогою якого було вивчено зарубіжний досвід щодо правового регулювання організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони з урахуванням перспектив європейської та євроатлантичної інтеграції; метод екстраполяції та прогнозування, який використаний з метою формулювання рекомендацій і пропозицій органам державної влади України щодо вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України; метод узагальнення, який дав можливість обґрунтувати залучення інститутів громадянського суспільства до вироблення та реалізації політики національної безпеки.

Детальний розгляд означеної автором проблематики на рівні наукової проблеми, що конкретизувалася у низці взаємопов'язаних завдань, надав їй можливість в підсумку досягти поставленої мети. Зміст проаналізованої роботи характеризується завершеністю та внутрішньою

цілісністю. Для дисертації характерні системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація. Висновки дисертаційної роботи цілком обґрунтовані, коректні та логічно випливають з викладеного матеріалу.

У першому розділі *“Теоретичні основи дослідження механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України”* розкрито сутність державного контролю, поняття системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, охарактеризовано механізми демократичного цивільного контролю в цій сфері та процеси їх формування.

Здобувачем на підставі достовірних даних і власних наукових напрацювань досить аргументовано й обґрунтовано доводиться теза про те, що у концептуально-методологічному аспекті проблеми контролю над сектором безпеки і оборони в державному управлінні, зокрема щодо сутності поняття, значення та особливостей контролю як одного з найпоширеніших способів забезпечення дисципліни та законності в державному управлінні в законодавчих та підзаконних актах не з’ясовані до сьогодні. Виходячи з цього, варто позитивно оцінити запропоноване автором визначення поняття *“система демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України”*.

З високим рівнем переконливості автор обґрунтовує організаційний, політичний, правовий, інформаційний та спеціальний механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України та розкриває їх основну роль, яка спрямована на забезпечення національної безпеки, відкритості й прозорості державного та військового управління з необхідною умовою побудови демократичної правової держави.

У другому розділі *“Сучасний стан організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України і досвід зарубіжних країн”* проведено аналіз законодавчого та нормативно-правового забезпечення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, виявлено сучасні проблеми у цій сфері та проаналізовано зарубіжний досвід функціонування механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони.

Автор зазначає, що відсутність сталих засад демократичного цивільного контролю за діяльністю силових відомств створює умови для їх політизації, порушення прав і свобод громадян, корупції, перешкоджає розвитку демократії.

Заслуговує на увагу здійснений аналіз зарубіжного досвіду, який

розкриває особливості європейської системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, де автор акцентує увагу на тому, що сьогодні країни Європейського Союзу є дієвим прикладом вирішення основних проблем у демократичному управлінні сектором безпеки і оборони та запровадженні ефективної системи демократичного контролю над сектором безпеки і оборони, тоді як Україна залишається на стадії цивільно-військових відносин конфліктного типу.

Ключову роль у дисертаційному дослідженні відіграє третій розділ роботи – *“Удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України”*, де автором запропоновано основні напрями та визначено шляхи вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, розроблено й обґрунтовано науково-практичний підхід, застосування якого сприятиме залученню інститутів громадянського суспільства до розвитку цих механізмів.

Новітні тенденції сучасного світу підтверджують правоту й достовірність наукової позиції автора, що для оцінки ефективності і недоліків системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони необхідно, на додаток до аналізу її нормативно-правових засад, розглянути основні функції суб'єктів системи, насамперед з точки зору повноти охоплення контролем діяльності безпекового і оборонного сектору держави та збалансованого розподілу основних контролюючих функцій і повноважень між ключовими суб'єктами контролю, що є основним критерієм його демократичного характеру.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Достовірність отриманих та викладених у дисертаційній роботі наукових результатів підтверджується чотирма актами про впровадження, вони ґрунтуються на застосуванні та аналітичному опрацюванні чинної нормативно-правової й інституційної бази сфери державного управління й демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, аналізі й узагальненні результатів численних наукових розробок вітчизняних та зарубіжних авторів, що здійснюють дослідження у сфері національної безпеки, державного управління, менеджменту, соціології. Це дало змогу автору виявити проблемні питання, які потребують наукового розв'язання в контексті науки *“Державне управління”*, чітко сформулювати мету й завдання дослідження.

За результатами проведеного дослідження автором уперше обґрунтовано концептуальні засади уніфікації системи правил організації та реалізації механізмів демократичного цивільного контролю над

сектором безпеки і оборони України, які спрямовані на системно-правове, організаційне, координаційне, інформаційне врегулювання діяльності органів державного та військового управління, що передбачає вироблення правових норм регулювання цивільно-військових відносин у процесі формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони України, проведення комплексних заходів щодо чіткого розмежування функцій і повноважень органів управління, удосконалення механізму співпраці й обміну інформацією між ними, посилення парламентського контролю, адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу із урахування відповідних стандартів ЄС та НАТО.

На підставі здійсненого дослідження автором удосконалено: систему принципів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони; спеціальний механізм демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, який, на відміну від існуючого, передбачає: по-перше, посилення безпекового аспекту в особливий період як механізм реалізації в умовах зовнішньої агресії; по-друге, посилення важелів впливу профільних комітетів Верховної Ради України з питань безпекової та оборонної політики; структурні елементи системи забезпечення національної безпеки щодо організації та здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, зокрема визначено механізми демократичного цивільного контролю над цією сферою та обґрунтовано, що найважливішими для неї є організаційний, політичний, правовий, інформаційний та спеціальний механізми, а також з'ясовано їх роль у системі державного та військового управління в цій сфері.

Крім того, науковою новизною характеризуються положення з питань систематизації підходів і поглядів щодо місця та ролі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України у сфері державного та військового управління; підходи до реалізації механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України в умовах зовнішньої агресії, що спрямовані на вирішення проблемних питань у сфері цивільно-військових відносин безконфліктними шляхами їх урегулювання; пріоритетних напрямів вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Дисертаційна робота Ю.С.Вичалківської є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має науково-теоретичну та практичну цінність.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. За темою дисертаційної роботи здобувачем наукового ступеня кандидата наук Ю.С.Вичалківською опубліковано 13 наукових праць, зокрема: 6 статей у наукових фахових виданнях України з державного управління, 1 статтю в зарубіжному науковому періодичному виданні, 6 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, у тому числі за міжнародною участю. Кількість, обсяг та зміст друківаних праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України щодо опублікування основних наукових результатів роботи.

Практичне значення роботи. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні і методологічні положення й висновки, викладені в дисертації, є основою для розв'язання практичних проблем щодо підвищення дієвості механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. Автором запропоновані найбільш актуальні за сучасних умов шляхи та напрями подальшого вдосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Сформульовані здобувачем у дисертації теоретико-прикладні положення, висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес й можуть бути застосовані щодо подальшого розвитку демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, у практичній діяльності органів державного та військового управління всіх рівнів, для подальших науково-теоретичних і прикладних досліджень й розробок з указаної тематики, при написанні довідкової та методичної літератури, монографій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами). Ознайомлення з текстом автореферату дає змогу стверджувати, що його зміст повною мірою відображає основні наукові положення і висновки, відображені в дисертації. На підставі аналізу змісту дисертації та автореферату можемо констатувати їх ідентичність.

Відповідно до мети, завдань та логіки дослідження дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів зі списком використаних джерел до кожного, висновків та додатків. Отримані висновки підтверджують, що вихідна методологія дисертаційного дослідження була обрана правильно, всі поставлені завдання виконано, мета досягнута. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею; усі наукові

результати, що викладені в ній та виносяться на захист, здобуті автором самостійно. Наукове дослідження є завершеним, підготовленим на високому науково-теоретичному рівні.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості науково-теоретичних і практичних положень дисертаційної роботи, її цілісність та логічне викладення матеріалу, необхідно звернути увагу на окремі зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи Ю.С.Вичалківської.

1. На наш погляд, дещо переобтяженим є формулювання пунктів наукової новизни “удосконалено” (с. 23–24 дисертації, с. 5–6 автореферату). Вважаємо, що необхідно було б більш повно розкрити змістовне наповнення пунктів наукової новизни, що стосуються систематизації підходів і поглядів щодо місця та ролі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України у сфері державного та військового управління, а також пріоритетних напрямів удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, оскільки подана в роботі й авторефераті редакція не дає цілковитої уяви про відмінність одержаних результатів автора від відомих раніше.

2. Вважаємо, що деякі матеріали в дисертації (с. 112–114, 116–118, 151–153) мають дещо описовий характер, адже пов’язані з нормами законодавчих актів і могли детально не розкриватися автором, а лише обмежитись посиланнями на їх положення. Це, зокрема, стосується стратегічних документів у сфері забезпечення національної безпеки.

3. Автору варто було б конкретизувати, в яких саме заходах можуть брати участь інституції громадянського суспільства в процесі здійснення реформування системи забезпечення національної безпеки та сектору безпеки і оборони України (с. 121).

4. На нашу думку, запропонований здобувачем інформаційний механізм (с. 60) є до певної міри поверхневим і не враховує новітні напрями розвитку цієї галузі, однак з тексту дисертації стає очевидним, що, досліджуючи означену проблематику крізь призму організаційного, політичного, правового, інформаційного та спеціального механізмів, автор розглядає його як є невід’ємну складову сфери державного та військового управління нарівні з іншими.

Водночас вважаємо, що висловлені зауваження та пропозиції мають в основному рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертації, яка в межах визначених мети та завдань є цілісним,

грунтовним, завершеним дослідженням актуального теоретичного та прикладного завдання сфери державного управління. Означене відтворює творчий характер роботи, суттєво не впливаючи на загальну позитивну оцінку, та характеризує складність і багатоаспектність досліджуваної проблематики.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів. З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаємо, що дисертаційна робота Вичалківської Юлії Сергіївни “Механізми демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України” є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне завдання щодо науково-теоретичного обґрунтування механізмів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України та розроблено науково-практичні рекомендації органам державної влади щодо подальшого розвитку демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України, що має суттєве значення для галузі науки “Державне управління”.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота відповідає вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор – Вичалківська Юлія Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку.

Офіційний опонент:

доцент кафедри інформаційної політики
та цифрових технологій Національної
академії державного управління
при Президентові України,
к.держ.упр.

О.С.Твердохліб

Учений секретар

Національної академії
державного управління
при Президентові України,
д.держ.упр., професор

А.П.Рачинський